

ЗОРАТА НА БЪЛГАРСКАТА КНИЖОВНОСТ

София, 2019

Колектив О₃ Books
ЗОРАТА НА БЪЛГАРСКАТА
КНИЖОВНОСТ
copyright © 2019 О₃ Books
All rights reserved.

Всички права запазени.

*Никаква част от тази книга
не може да бъде използвана или
възпроизвеждана без изричното
знание и писменото позволение
на издателя.*

ПЪТЯТ КЪМ СВОБОДАТА
О₃ Books 2019

Всички права запазени.

Автор: Колектив О₃ Books
Редактор: Мартина Попова
Коректор: Невена Ангелова
Корица: Исмаил Инджеоглу
Адрес: България, София
ул. „Акад. Борис Стефанов“ №35
тел. +359 70020696
www.ozone.bg
ISBN: 9786197511048

Създаването на българската писменост от Константин-Кирил Философ и Методий и достиженията на българските книжовни дейци от Средновековието определено не са сред най-любимите теми на съвременното общество. Тъжно, но вярно – в периода на средните векове съществуват далеч по-вълнуващи теми като войни, заговори, бунтове. Странно е някак – използваме буквите, плод на векове усилен труд на десетки и дори стотици литературни дейци, но рядко се запитваме за тяхната история – за нас те вече са даденост. Невинаги е било така обаче – преди 1200 години познатите знаци, които и до днес използваме в ежедневието си, са били нещо ново за нашите прадеди, метод, чрез който да изразят себе си, културата си, бита си и дори настроенията си.

Културата и нейното книжовно направление – литературата, се доказват като могъщи оръжия през вековете. Те са способни да изразяват мислите, опита и мъдростта на поколения творци. При други обстоятелства могат да се превърнат в палачи или съзидатели на цели цивилизации. Недоверчиви ли сте? Нека да дадем примери тогава. В своите диалози „Тимей“ и „Критий“ античният гръцки философ и историк Платон говори за народа на атлантите и тяхната родина Атлантида – митологична цивилизация, която и до днес повечето историографи приписват единствено на неговото творческо въображение, но тя продължава да разпазва вече от столетия хорските представи. Измислена от Платон или не, гръцкият философ я завещава на поколенията и тя продължава да стои като доказателство как перото на един автор може да даде живот на цяла една цивилизация. И след като видяхме как литературата и писаното слово могат да вдъхнат живот, нека да се спрем на това и как биха могли да го отнемат. Показателен пример би могъл да бъде приведен с историята на инките,

народ от Южна Америка, известен днес с митове и легенди за напреднала наука, несметни богатства и златни градове. Преданията са именно и единственият източник, от който бихме могли да научим за историята на инките, тъй като те не оставят след себе си никакви писмени паметници или поне не и такива, които да са понятни за съвременния човек. Инките не изразявали езика си посредством писмена фонетична азбука, която да отговаря на неговите специфики, а чрез така нареченото възлово писмо – система, в която предавали информация чрез връзване на възли върху въжета. Днес не е останал никой, който може да разчита тази „писменост“ и да дефинира скрития ѝ смисъл, и историята на инките или поне тази, разказана от тях самите, е мъртва за нас.

Нека обаче се върнем на познатите ни балкански територии. Византийските летописци отлично осъзнавали силата на писаното слово и именно от тях научаваме по-голямата част от това, което знаем за българската държава в периода VII-IX в. Хронистите на Византийската империя не били никакви непредубедени мъдреци, които просто да излагат и записват събитията, както са се случили, а включвали свои мисли, мнения, които не винаги описвали българите в благоприятна светлина.

„Историята се пише от победителите“ – тази мисъл, приписвана на прочутия Уинстън Чърчил, е и вярна и невярна. Особено ако се обърнем към Средновековието, когато България често излиза победител в тежките битки с могъщата Византийска империя. За сметка на това именно в този период VII-IX в. ние не сме разполагали с наша азбука, която да ни дава възможност спокойно да се изразяваме на собствения ни език. Е, имали сме своя летопис под формата на каменни надписи в Мадара, Хамбарли, Плиска, всеизвестните Мала-

мирови надписи и прочее, но дори тези домашни източници са изписани с гръцки букви. Остава забулен в мистерия въпросът за руническото писмо, което са използвали древните българи, а също и неговото разчитане, но в Средновековието мисълта на Чърчил може би би звучала така: Историята се пише от онези, които имат азбука, с която да си служат.

А ето как изглежда и политическата ситуация в този момент. През IX в. България живее в един променящ се европейски свят. Франкското кралство на запад, под ръководството на Карл Велики, не крие амбициите си да се превърне в идеологичен наследник на Западната Римска империя. Това дава на римската църква политическите средства, чрез които да преследва търсенето от нея религиозно надмощие над Константинопол. От своя страна Византия, загубила голяма част от ресурсите си, също опитва да гарантира влиянието си по духовен път. Така между православното християнство и римокатолическата църква остават териториите на непокръстено население на Централна и Източна Европа и се превръщат в апетитна хапка за всяка от силите. Византия започва да гледа с други очи на България – ако нейните владетели се превърнали в духовни „синове“ на константинополските императори, балканските граници на Византия щели поне в културно отношение да се разпрострат отново върху загубените три века по-рано територии. От своя страна владетелите на непокръстените народи опитвали да се справят с няколко сериозни въпроса – как да не изпаднем в световна изолация, как да сме сигурни, че ще запазим собствената си националност и идентичност, а няма да бъдем асимилирани и към коя от двете сили да се присъединим? Всички тези тежки и отговорни решения взима княз Борис – добър пълководец и изключително умел дипломат.

Борис – владетел и светец

Едно от нещата, които естествено неизменно свързваме с Борис, е приемането на християнската религия от България. Трудно е да разберем истинските причини за действията му по това време, но днес повечето историографи смятат, че князът е осъзнавал, че България навлиза в решителен етап от своето развитие. За българския владетел едва ли е било тайна какви са били намеренията на съседните държави, като Великоморавия например, и дали те ще се присъединяват към Рим или Константинопол. Така идва и моментът България да избере семейство на народите, към което да принадлежи, за да не изпадне в политическа изолация. Според свидетелства Византийската империя се стреми да създаде славянска писменост, с която да обслужва всички фонетични особености на езика още преди появата на двамата братя просветители. Изпращайки мисионери, които могат да проповядват божие слово на понятен език, Византия се надява да неутрализира папското влияние и да приобщи населението на новопокръстените държави към православните християни. Накратко, империята се опитва да спечели и умовете и сърцата на славянското население. Осъзнаването на този факт обаче подсказва на Борис и за религиозната война между Рим и Константинопол, които се конкурирали в борбата за душите на все още непокръстените езичници. Тази война въоръжава Борис с най-мощното оръжие – собствения му народ и го поставя именно там, където се чувства най-силен – на дипломатическата сцена. Лавирайки между римския папа и константинополския патриарх, Борис успява да извоюва

за проходащата българска църква значителни отстъпки. Осъзнавайки, че като отваря вратата за християнството, Борис направо кани византийско политическо и културно влияние в българските граници, българският владетел се насочва към единствения начин, който му е известен, за да го ограничи – превеждането на гръцките богослужбни книги и литургии на език, който неговият народ да разбира. Така под патронажа на Борис, известните Климент Охридски, Наум, Ангеларий и пр. развиват писменото слово, върху което впоследствие стъпва българската средновековна култура. Според изворите Борис изпитвал огромно удоволствие да следи прогреса на своите книжовници и нерядко ги посещавал в Охридската и Плисковската книжовни школи, построени за техните нужди. Приносът на Борис към развитието на средновековната българска духовност и култура е толкова голям, че днес почитаме древния български владетел като светец, канонизиран от Българската православна църква. При все това характерът на Борис далеч не бил лишен от своите мрачни нюанси, за които свидетелстват избиването на 52-та болярски рода, опълчили се на решението на Борис да християнизира България. Българският владетел не позволява на нищо да застане на пътя на неговото дело, като дори ослепява собствения си син Владимир-Расате, който след замонашването на баща си и оттеглянето му от политическия живот на България, се опитва да върне езическите обичаи.